

### У ПОШУКАХ ЦІННОСТІ ТА МЕТИ ПРАВА. РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ «THE VALUE AND PURPOSE OF LAW. ESSAYS IN HONOR OF M. N. S. SELLERS»

У Видавництві Франца Штайнера (Franz Steiner Verlag) вийшла книга «Цінність та мета права» (The Value and Purpose of Law),<sup>1</sup> у якій обговорюються фундаментальні питання права і справедливості.<sup>2</sup> Авторами цієї книги є п'ятнадцять провідних представників філософії та теорії права, які досліджують питання природи, цінності та мети права з найширших концептуальних перспектив, включно з аналітичною, ліберальною та республіканською школами права. Положення та висновки, які представлені у цій книзі, репрезентують сучасну філософсько-правову думку і дають необхідну основу для майбутнього вивчення вимог справедливого, ефективного та легітимного права і суспільства.

Видання присвячено 60-річчю від дня народження Мортімера Ньюліна Стеда Селлерза (Mortimer Newlin Sted Sellers), регент-професора університетської системи Меріленда, професора права юридичного факультету та директора Центру міжнародного та порівняльного права Університету Балтимора (США), президента Міжнародної асоціації філософії права і соціальної філософії (2015–2019), з яким мені пощастило бути знайомим особисто як учаснику Всесвітніх конгресів з філософії права та соціальної філософії останніх 15 років. Особливо хотілось би зазначити, що професор Селлерз є також членом редколегії журналу «Філософія права і загальна теорія права». Тому мені дуже приємно привітати його із ювілеєм і з виходом чудової книги із дружніми привітаннями колег у вигляді глав-пазлів, що складають мозаїчну картину сучасних поглядів на світ права.

В основі назви цієї книги знаходиться тема інаугураційної лекції, яку професор Селлерз прочитав при вступі на посаду регент-професора університетської системи

---

\* Сергій Іванович Максимов, доктор юридичних наук, професор кафедри теорії і філософії права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Sergiy Maksymov, Doctor of Legal Sciences, Professor at the Department of Theory and Philosophy of Law, Yaroslav Mudryi National Law University.

e-mail: s\_maximov@ukr.net

<sup>1</sup> The Value and Purpose of Law. Essays in Honor of M. N. S. Sellers, ed. Joshua Kassner and Colin Starger (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2019). ISBN 978-3-515-12460-7 (Print) ISBN 978-3-515-12462-1 (E-Book).

<sup>2</sup> Книга вийшла як додаток 160 до періодичного видання Архів філософії права і соціальної філософії (Archiv Für Rechts- und Sozialphilosophie Beiheft 160).

штату Меріленд 11 квітня 2003 р., в якій відзначалася цінність права в його служінні справедливості, цінність справедливості в служінні суспільству та цінність суспільства в його служінні людській природі, що значною мірою виявляється у людській прихильності (любві) як однієї з найважливіших і корисних емоцій. Через обговорення цих та інших положень наукової спадщини професора Селлерза і складається зміст цієї книги. Особливо слід зазначити його роль у відродженні «республіканської» теорії права, заснованої на загальних благах і соціальній солідарності, що особливо важливо в умовах глобального правового і політичного повороту до індивідуалізму, домінування та жорстокості. Книга вийшла за науковою редакцією колег професора Селлерза з факультету філософії (професор Джошуа Касснер) та школи права (професор Колін Старгер) Університету Балтімора.

Книга починається із захоплюючого огляду розвитку концепції права в давньогрецькій культурі, який робить професор філософії Університету Джона Гопкінса (м. Балтімор, США) Річард Бетт (Richard Bett) у главі із назвою «*Природа та мета права у ранній грецькій думці*». Він підкреслює, що для думки цього періоду характерною є інтерпретація права як прояву сили соціальної гармонії та згуртованості, яка виправдовувалася з двох протилежних принципових позицій: на підставі уявлень про боже-ственну або суто людську природу права.

У другій главі «*Розмови про верховенство права: суспільний інтерес та ідеали права*», професорка юриспруденції в Університеті Еразмуса (Роттердам, Нідерланди) Санне Такема (Sanne Taekema) зміщує нашу увагу від античної мудрості до сучасної теорії. Для неї верховенство права означає не керування загальними благами (що характерно для республіканської концепції права), а певний процедурний механізм, що призводить до зменшення свавілля. Отже, вона виступає за теорію верховенства права, яка є реляційною, розглядаючи право як кваліфікаційні відносини між носіями влади та тими, хто їй підкорюється.

У третій главі продовжує розвиватися тема ролі права в опосередкуванні відносин влади. У «*Нарисі на захист республіканського розуміння взаємозв'язку свободи і права*» професор Університету Балтімора (США) Джошуа Касснер (Joshua Kassner) порівнює два поняття свободи: лібертаріанське (свобода як невтручання) та республіканське (свобода як недомінування), а потім подає ретельне аргументування на користь республіканської концепції. Професор Касснер протиставляє лібертаріанську точку зору про те, що право є презумптивно морально неправильним, якщо воно перешкоджає індивідуальній свободі, республіканській точці зору, що право є презумптивно морально дійсним, якщо воно є життєво важливим для соціальних інститутів, які захищають людей від домінування. Отже, на думку автора, республіканізм є врахуванням внутрішньої цінності спільноти в нашому суспільному та політичному існуванні.

У четвертій главі «*Право та емоції: як емпатія формує почуття справедливості суддів*», професор філософії права Католицького університету і Федерального університету штату Мінас Жірайс (Бразилія) Марсело Галуппо (Marselo Galuppo) майстерно роз-

криває зв'язок між фактичною справедливістю та почуттям справедливості, а потім детально описує, як співпереживання (емпатія) виступає механізмом, за допомогою якого в суддів формується почуття справедливості. Хоча професор Галуппо стверджує, що співпереживання допомагає суддям забезпечувати справедливе тлумачення правових норм, він наполягає на тому, що емоційно забарвлене почуття справедливості повинно бути обмежене розумом, що є необхідним для відмежування справедливості від несправедливості.

П'ята глава – «*Коротка історія ідеї національного права: виняток стає правилом*» – розвінчує міф догматичного уявлення про те, що право залежить від національних держав і завжди було національним за своїм характером. Професор школи філософії Індустріального університету Сантандера (Колумбія) Андрес Ботеро-Бернал (Andres Botero Bernal), підкріплюючи власні роздуми стислим оглядом доволі багатой бібліографії, простежує розвиток правових систем від середньовіччя до сучасності та стверджує, що правовий монізм, концепція права, що має особливу чинність відповідно до держави, не існував у повній мірі до XIX ст., тобто нині домінуюча ідея національного права – це швидше виняток, а не правило. Він простежує множинні та гібридні коріння сучасних правових систем, їх «глокальний» характер.

Професорка публічного права Університету Париж-Нантер (Франція) Веронік Шампель-Десплат (Veronique Champeil-Desplats) аналізує дуже актуальну для сьогодення проблему виняткового режиму надзвичайного стану та його наслідків для верховенства права в шостій главі – «*Сучасні виняткові положення та верховенство права*». Спираючись на надзвичайне становище Франції у 2015–2017 рр. як тематичний випадок та спираючись на теоретиків від Джорджо Агамбена до Мішеля Фуко, професорка Шампель-Десплат висуває гіпотезу, що французький досвід надзвичайних ситуацій може слугувати прикладом політичної та правової реакції, яку нинішні демократичні держави, що претендують на повагу до верховенства права, мають у відповідь на різні проблеми безпеки та тероризму. Її гнучкий аналіз підкреслює складний потенціал сучасних демократій, прихильних до верховенства права, включати виняткові режими, що відступають від звичайного законодавства та обмежують основні права та свободи. Професорка Шампель-Десплат у підсумку характеризує застосування виняткових режимів у рамках верховенства права як питання розмивання виняткового та звичайного законодавства як на практичному, так і теоретичному рівнях.

У сьомій главі книги – «*Запитування щодо морального розуміння права*» – професор права Університету Любляни (Словенія) Мар'ян Павчнік (Marijan Pavcnik) звертається до одвічної теми зв'язку права з мораллю. Навіть виходячи із тези про відмінність права і моралі, він вважає, що позитивізм повинен мати етичні основи, щоб його претензія на авторитет була чинною. Такою основою є права людини як моральні цілі права. Основні права людини – це основна змістовна база, яку ми зобов'язані шанувати, оскільки моральні цінності, які вони виражають, забезпечують найтвердішу моральну основу права в плюралістичних суспільствах.

У восьмій главі – «*Що ми вивчаємо, коли вивчаємо право?*» – заслужений професор загальної теорії права Університету Буенос-Айресу (Аргентина) Рікардо Гібурґ (Ricardo Guibourg) проводить систематичне дослідження природи правових знань та юридичної науки. Він приходить до висновку: щоб юридична думка нарешті наздогнала інші галузі й отримала власну узгоджену систему, юридична наука повинна протистояти тій точці зору, що головна робота юристів – це вигравати справи (а не розвивати, поліпшувати право).

Заслужена професорка права і заслужена професорка філософії Університету Юта (США) Леслі Френсіс (Leslie Francis) у дев'ятій главі «*Як феміністка повинна думати про правовий позитивізм?*» викладає феміністичну точку зору на природу права. Звертаючись до класичних дебатів позитивізм / природне право авторка детально пояснює, чому фемініст може віддавати перевагу позитивістській моделі Харта перед природно-правовими моделями Фуллера, Дворкіна та інших. Вона стверджує, що позитивістська соціальна метафізика може допомогти в подальшому досягти більшої справедливості для жінок, створюючи простір, в якому можна побачити, як суперечливі моральні погляди стали вбудовуватися в право, незважаючи на моральну підозру, зокрема як розвивалося законодавство про сексуальні домагання.

У десятій главі «*Право як трансформація*» професор та голова академічної групи філософії права Університету Зальцбурґу (Австрія) Стефан Кірсте висуває тезу, що особливістю права є перетворення моралі та соціальної поведінки у формально прийняті та визнані соціальні практики. Щоб подолати явну непримиренність змістовних і формальних концепцій права, професор Кірсте використовує теоретичну концепцію трансформації – зміну норми на нову форму. Він демонструє, як право формує власні самоперетворюючі процедури, які руйнують різні форми соціальних норм, а потім реконструюють їх у законно захищені інтереси. Ця трансформація визначає природу права та його істотний вплив на суспільство.

Професорка права Університету Анкари (Туреччина) Гюлріза Уйгур (Gulriz Uygur) в одинадцятій главі – «*Право та несправедливість у кризові часи*», спираючись на широку палітру творів мистецтва та певні теоретичні концепції, творчо досліджує, як неідеальна теорія справедливості може пояснити природу права під час кризи. За її точки зору, несправедливості в кризові часи розкривають витoki права в основних потребах людства. Щоб подолати страх і забути кризові часи, професорка Уйгур закликає розглядати теперішню кризу як момент для прийняття правильного рішення, виправляючи помилки минулого, згадуючи єдність і гармонію, що передували існуванню правових норм.

Професор філософії права, соціології права і міжнародного публічного права Університету Цюріха (Швейцарія), діючий президент Міжнародної асоціації філософії права і соціальної філософії Маттіас Мальман (Matthias Mahlmann) у дванадцятій главі «*Конституціоналізм та ідея права*», незважаючи на критичне дослідження ключових елементів конституціоналізму, дає чітке та своєчасне ставлення до викликів, з якими ми стикаємося в епоху зростання авторитаризму, політики постправди та зміни клімату. Він підкреслює, що конституції – це інституційні вираження ідеї прав

людини та демократії; конституціоналізм забезпечує гарантії проти найгірших проявів людського суспільства, а конституційним нормативним обов'язком є поважати людську гідність, свободу, рівність та солідарність.

Професор юридичної риторики і філософії права на факультеті права в Університеті Віторія (Бразилія) Жоао Маурісіо Адеодато (João Mauricio Adeodato) із захоплюючим шармом в тринадцятій главі – «*Природа*» права в *реалістичній та риторичній філософії*» піддає сумніву сам предмет, що обговорюється у книзі. Виходячи з аналітичної та реалістичної точки зору, професор Адеодато стверджує, що дослідження «природи» чогось є метафоричним, і попереджає, що твердження про природу часто приховують стратегічні способи нав'язування (суперечливих) думок. Він заперечує усю аргументацію різних підходів до розуміння права, відкидаючи об'єктивні уявлення про істину та справедливість на користь реалістичного риторичного підходу, який він розглядає як створення більш демократичної етики та процесів, щоб рухати право у напрямі толерантності.

Скептицизм щодо аналітичних досягнень будь-якого дослідження «природи та мети права» також знаходить гучне відлуння у передостанній главі книги – «*Право як мова та інтерпретація*», яку написав професор юриспруденції в Інституті правової філософії імені Тарелло Університету Генуї (Італія) П'єрлуїджі К'ясоні (Pierluigi Chiassoni). Величезний науковий внесок професора К'ясоні містить поглиблені дебати науковців щодо поняття «право як мова» та «право як інтерпретація». Професор К'ясоні зосереджується на критиці прагматичного формалізму Ендрю Мармора. Він робить висновок, що прагматичний формалізм врешті-решт не спроможний дати пояснення юридичній інтерпретації, та робить нарис прагматичного реалізму, що краще пояснює всюдисутність інтерпретації як ціннісно-рефлексивної діяльності у повсякденній роботі правових порядків.

У заключній главі «*Деякі міркування про цінність та мету права*» професор Селлерз заперечує сучасний скептицизм щодо визначення відповідного місця справедливості в праві. Він міркує про істину, основою якої є давня мудрість. Як і Цицерон, професор Селлерз вважає право найвищою підставою, яка вимагає те, що потрібно робити, і забороняє те, що не повинно бути зроблено для встановлення справедливості. Слідом за Платоном та Арістотелем, професор Селлерз закликає нас розуміти справедливість як таку, що полягає у тих соціальних устроях, які найкраще служать загальному благу всіх членів суспільства, включаючи всіх без жодних винятків. У кінці професор Селлерз наводить влучне твердження про перші принципи, визначаючи терміни – розум, мораль, свободу та інше – а потім пояснює місце цих нетривіальних термінів у нормативній науці права.

Вважаю, що знайомство із сучасним дискурсом щодо природи, цінності та мети права, що представлений у цій книзі, буде цікавим і корисним для усіх, хто захоплюється фундаментальними проблемами філософії і теорії права. І цей висновок робиться мною із власного досвіду.

© С. Максимов, 2019

**Сергій Максимов. У пошуках цінності та мети права. Рецензія на книгу «The Value and Purpose of Law. Essays in Honor of M. N. S. Sellers»**

**Анотація.** Огляд книги «The Value and Purpose of Law. Essays in Honor of M. N. S. Sellers». Видання присвячене 60-річчю від дня народження Мортімера Ньюліна Стеда Селлерза, регент-професора університетської системи Меріленда, директора Центру міжнародного та порівняльного права Університету Балтімора, президента Міжнародної асоціації філософії права і соціальної філософії (2015–2019).

**Сергей Максимов. В поисках ценности и цели права. Рецензия на книгу «The Value and Purpose of Law. Essays in Honor of M. N. S. Sellers»**

**Аннотация.** Обзор книги «The Value and Purpose of Law. Essays in Honor of M. N. S. Sellers». Издание посвящено 60-летию со дня рождения Мортимера Ньюлина Стеда Селлерза, регент-профессора университетской системы Мэриленда, директора Центра международного и сравнительного права Университета Балтимора, президента Международной ассоциации философии права и социальной философии (2015–2019).

**Sergiy Maksymov. In Search of the Value and Purpose of Law. Book Review «The Value and Purpose of Law. Essays in Honor of M. N. S. Sellers»**

**Abstract.** Review of the book «The Value and Purpose of Law. Essays in Honor of M. N. S. Sellers». The publication is dedicated to the 60th birthday of Mortimer Newlin Stead Sellers, Regents Professor of the University System of Maryland, Director of the University of Baltimore Center for International and Comparative Law, President of the International Association for the Philosophy of Law and Social Philosophy (2015–2019).

Одержано / Received 30.11.2019